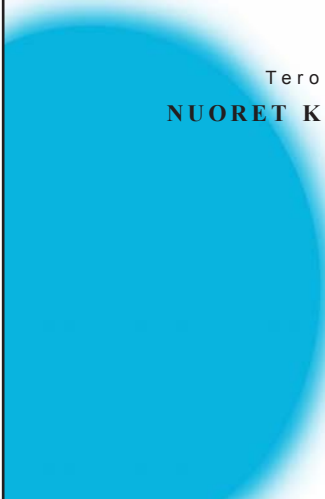

Tero Järvinen & Markku Vanttaja

NUORET KOULUTUS- JA TYÖMARKKINOILLA

2 0 0 5

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Nuorten koulutus	5
2.1 Koulutukseen osallistuminen	6
2.2 Tutkintojen suorittaminen	8
2.3 Koulutusasenteet	10
3 Nuoret ja työ	13
3.1 Työllisyysaste	13
3.2 Määräaikaiset työsuhteet	15
3.3 Osa-aikaiset työsuhteet	19
3.4 Nuorisotyöttömyys	23
3.5 Työttömyyden kesto	30
3.6 Tutkinnot ja työttömyys	32
4 Kokoava tarkastelu	34
LÄHTEET	40
LIITETAULUKOT	46

1 Johdanto

Nykynuorten aikuistumista varjostavat uudentyyppiset uhkakuvat ja epävarmuustekijät, jotka ovat aiempaa vaikeammin ennakoitavissa ja joihin on aiempaa hankalampi puuttua politiikan keinoin. Ympäristökatastrofien alati piilevä uhka, sodankäynnin uudet ilmenemismuodot, erilaiset ravintoon ja terveyteen liittyvät riskit ovat kaikki osa sitä todellisuutta, jossa uudet ikäpolvet varttuvat ja soisiaalistuvat yhteiskuntaan. Samanaikaisesti nuorten elämänkulkujen on todettu muuttuneen aiempaa yksilöllisemmiksi, ja heillä on otaksuttu olevan vanhempiensa ikäryhmää paremmat mahdollisuudet toteuttaa omaa elämänpolitiikkaansa ja tehdä omia yksilöllisiä valintojaan. On kuitenkin muistettava, että yksilöllistyminen tapahtuu yhteiskunnan yleisten ehtojen ja instituutioiden asettamissa rajoissa. Varsinkin nuorten koulutustaso ja asema työmarkkinoilla säätelevät edelleen heidän yhteiskunnallisia toimintamahdollisuuksiaan ja samalla määrittävät rajat yksilöllisille valinnoille. Viimeaikaisten kehityskulkujen seurauksena myös nuorten siirtyminen koulutuksesta työelämään on alkanut jäsentyä aiempaa yksilöllisemmin, ja tähänkin prosessiin on todettu liittyvän uudenlaisia riskejä ja epävarmuustekijöitä (esim. Furlong & Cartmel 1997; EGRIS 2001; Järvinen & Vanttaja 2003).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten opiskelussa ja työmarkkina-asetmassa viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana tapahtuneita muutoksia. Tarkastelun kohteina ovat koulutukseen osallistuminen, tutkintojen suorittaminen, nuorisotyöttömyys sekä työllisyyden eri muodot. Vertailua suoritetaan viisivuotiskäryhmittäin (15–19-, 20–24- ja 25–29-vuotiaat), sukupuolten välillä sekä vertaamalla nuorten tilannetta koko työikäisen väestön (15–64-vuotiaiden) tilanteeseen. Useimmat aikasarjat kattavat vuodet 1990–2003, joskin pääpaino on laman jälkeisten kehityskulkujen kuvailussa. Nuorten työllisyyttä ja työttömyyttä tarkastellaan 1960-luvun puolivälistä vuoteen 2003. Pääasiallisena tutkimusaineistona on käytetty Tilastokeskuksesta erikseen tilattuja, vuosittaiseen työvoimatutkimukseen perustuvia tilastoja. Tämän lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty virallisia tilastoja sekä aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

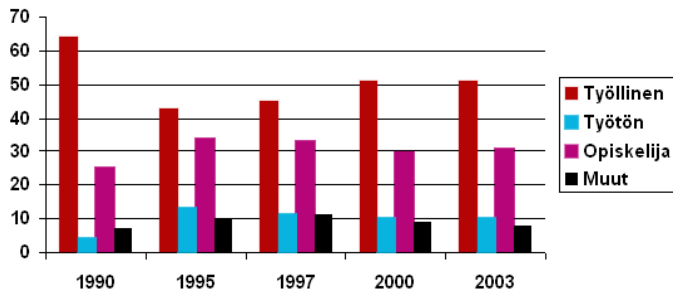
2 Nuorten koulutus

Lynne Chisholm (2002) on tutkimuksensa perusteella jakanut maailman kolmeen koulutusalueeseen. Suomi kuuluu niiden maiden joukkoon, joissa koulutukseen osallistuminen on yleistä kaikilla koulutusasteilla, vaikkakin koulutukseen osallistumisessa on väestöryhmittäisiä eroja. Suomalaisen väestön keskimääräinen koulutustaso on 1900-luvun puolivälin jälkeen nousut nopeasti. Vuonna 1960 ainoastaan 16 prosenttia yli 15-vuotiaista oli suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon ja vuonna 2001 jo 60 prosenttia. Samassa ajassa korkeakoulutettujen suhteellinen osuus on nelinkertaistunut mikäli tarkastellaan yksinomaan yliopistotutkintoja ja noin kahdeksankertaistunut, jos ammattikorkeakouluissa suoritettut tutkinnot lasketaan mukaan. Kun vuonna 1960 korkeakoulutettujen osuus maamme yli 15-vuotiaasta väestöstä oli 3 prosenttia, oli vuonna 2001 jo 24 prosentilla ikäryhmän edustajista ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto. Väestön koulutustason nousu näkyy vieläkin selvemmin kuin tarkastellaan nuorempia ikäryhmiä. Esimerkiksi 30-34-vuotiaista vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneita oli vuonna 1999 peräti 83 prosenttia ja korkeakoulutettujakin ammattikorkeakoulututkinnot mukaan lukien 39 prosenttia. (Koulutus 1999:4, STV 2003.)

Teollistuneiden länsimaiden nuorista vain harvat lopettavat koulunkäyntinsä oppivelvollisuuden suorittamiseen ja yhä useammat jatkavat opiskeluaan korkea-asteella. 1990-luvun lopulla kolme neljästä OECD-maiden 18-vuotiaasta ja enemmän kuin joka kolmas 22-vuotias oli päätoiminen tai osa-aikainen opiskelija. Australiassa ja pohjoismaissa vielä 15 prosenttia 29-vuotiaistakin oli luokiteltavissa opiskelijaksi. (Chisholm 2002.)

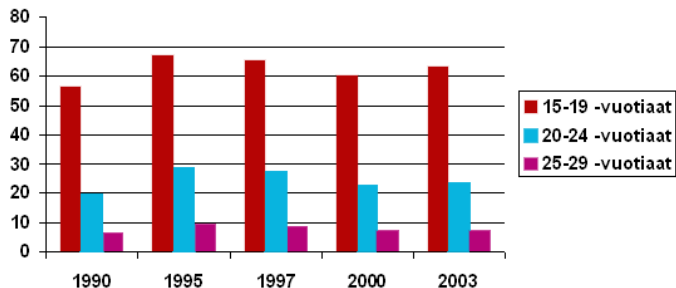
2.1 Koulutukseen osallistuminen

Suomalaisnuorten osallistumista koulutukseen sekä opiskelun, työllisyyden ja työttömyyden keskinäistä suhdetta eri-ikäisten nuorten elämässä voidaan tarkastella pääasiallista toimintaa kuvaavien tilastojen avulla. Nuorten pääasiallista toimintaa koskevat tiedot 1990-luvun alusta näihin päiviin saakka osoittavat, että 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten koulutukseen ja työhön osallistumisessa on tapahtunut verrattain isoja muutoksia näinkin lyhyellä ajanjaksolla. Tämä koskee erityisesti työelämään osallistumista. 1990-luvun alussa lähes kaksi kolmasosaa 15–29-vuotiaista oli mukana työelämässä ja neljäsnes opiskelemassa. Työttöminä oli ainoastaan 4 prosenttia nuorista. 1990-luvun alun taloudellisen laman myötä nuorten työllisyysaste laski nopeasti ja samalla koulutukseen osallistuvien osuus lisääntyi huomattavasti. 1990-luvun puolivälissä, kun laman syvin aallonpohja oli jo ohitettu, vain 43 prosenttia 15–29-vuotiaista oli työllisiä ja peräti 13 prosenttia ikäluokasta työttöminä. Runsas kolmannes nuorista oli tuolloin opiskelemassa. 2000-luvulle tultaessa nuorten työllisyys on noussut vähitellen. Vuosien 2000 ja 2003 välisenä ei nuorten pääasiallisessa toiminnassa ole juurikaan tapahtunut muutoksia. Opiskelijoiden suhteellinen osuus on kasvanut yhden prosenttiyksikön verran ja vastaavasti muiden työvoimaan kuulumattomien nuorten osuus kaventunut yhtä paljon. Vuonna 2003 15–29-vuotiaista suomalaisnuorista oli työllisiä 51 prosenttia, opiskelijoita 31 prosenttia ja työttömiä 10 prosenttia. Työvoimaan kuulumattomia, koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria, esimerkiksi asevelvollisia, eläkeläisiä tai pienten lasten kanssa kotona olevia vanhempia, oli lisäksi 8 prosenttia ikäluokasta.

Kuvio 1. 15–29-vuotiaiden nuorten pääasiallinen toiminta vuosina 1990–2003 (%).

Ikäryhmittäin tarkasteltuna suurimmat muutokset koulutukseen osallistumisessa vuosien 1990 ja 2003 välillä ovat tapahtuneet 15–19- ja 20–24-vuotiaiden nuorten joukossa. Suurin murros ajoittui 1990-luvun alun lamavuosiin, jolloin nuoret siirtyivät joukoittain työmarkkinoilta koulutukseen. Tuolloin opiskelusta tuli monelle realistinen vaihtoehto työttömyydelle. Ennen lamaa 15–19-vuotiaista nuorista hieman yli puolet oli opiskelemassa ja laman jälkeen vuonna 1995 jo yli kaksi kolmasosaa. Sen jälkeen opiskelijoiden osuus ikäryhmästä laski jonkin verran, kunnes 2000-luvulla kääntyi jälleen lievään nousuun. Vuonna 2003 63 prosenttia 15–19-vuotiaista suomalaisista oli opiskelijoita. Myös 20–24-vuotiaiden kohdalla opiskelijoiden osuus nousi 1990-luvun alkupuolella nopeasti vajaasta 20 prosentista lähes kolmannekseen ja on sen jälkeen laskenut 23 prosenttiin. 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä opiskelijoiden osuus kasvoi 1990-luvun alkuvuosina jonkin verran, mutta kääntyi vuosikymmenen puolivälin jälkeen lievään laskuun. Vuonna 2003 noin 7 prosenttia 25–29-vuotiaista oli opiskelijoita.

Kuvio 2. Nuorten koulutukseen osallistuminen ikäryhmittäin vuosina 1990–2003 (%).

2.2 Tutkintojen suorittaminen

Toisen asteen koulutuksesta on Suomessa muodostunut käytännössä osa oppivelvollisuutta. Nykyisin yli 90 prosenttia ikäluokasta jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen; yli puolet lukioissa ja kolmannes ammatillisissa oppilaitoksissa. Vuosittain 6–8 prosenttia päättöluokkaisista karsiutuu opiskelusta ainakin väliaikaisesti. Kansanopistoihin ja peruskoulun jatko-opintoihin sijoittuu oppilaita muutaman prosenttiyksikön verran. (Koulutus 1994:3, 1994:7, 1995:7, 1996:13, 1998:5, 2000:4).

Nuoret suorittavat nykyisin myös keski- ja korkea-asteen tutkintoja ahkerammin kuin 1990-luvun alussa. 79 prosenttia 20–24-vuotiaista nuorista oli vuonna 1990 suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon ja 28 prosentilla 25–29-vuotiaista oli

vähintään alimman korkea-asteen tutkinto suoritettuna. Vuonna 2003 vastaavat luvut olivat 81 prosenttia ja 35 prosenttia. (Ks. liitetaulukot 1 ja 2.)

Monissa Euroopan maissa sukupuolten väliset koulutuserot ovat tasoittuneet ja eräissä maissa Suomi mukaan lukien kääntyneet naisten eduksi. (Müller & Wolbers 2003). Vuonna 2003 72 prosenttia maamme 15–64-vuotiaista naisista ja 67 prosenttia miehistä 67 oli suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon. Naisten lisääntynyt koulutushalukkuus on alkanut näkyä erityisesti tutkintohierarkian ylimmillä asteilla. Ylemmistä korkeakoulututkinnoista oli vuonna 2002 jo yli puolet (59 %) naisten suorittamia. Myös naistohtoreita valmistuu koko ajan enemmän. Kun vuonna 1992 valmistuneista tohtoreista ainoastaan joka kolmas (31 %) oli nainen, oli vuoden 2002 tohtoreista naispuolisia jo lähes puolet (46 %). (KOTA 2002).

Sukupuolten väliset koulutuserot näkyvät erityisen selvästi kun kyse on nuorista aikuisista: vuonna 2003 oli 25–29-vuotiaista naisista 43 prosenttia suorittanut vähintään alimman korkea-asteen tutkinnon, mutta miehistä ainoastaan 26 prosenttia. (Ks. liitetaulukko 2.)

Toisaalta koulutusalat ovat maassamme edelleenkin eriytyneet voimakkaasti sukupuolen mukaan. Kun ammatillisessa koulutuksessa naisten aloja olivat vuonna 2001 selvimmin terveys- ja sosiaalialan koulutus (90 % opiskelijoista naisia), kasvatustieteellinen ja opettajankoulutus¹ (82 %) sekä palvelualojen koulutus (71 %), hakeutuivat miehet lähinnä tekniikan koulutukseen (81 % opiskelijoista miehiä). Yliopistotutkintoja naiset suorittivat vuonna 2001 eniten kasvatustieteellisillä (85 % tutkinnon suorittaneista naisia) humanistisilla ja taidealoilla (75 %), vähiten tekniikan alalla (19 %). (Koulutus 2002: 8.)

2.3 Koulutusasenteet

Suomalaisnuorten luja usko koulutukseen ilmenee myös asenteiden tasolla. Vuosittain julkaistavissa nuorisobarometreissa on vuodesta 1994 lähtien kartoitettu 15–29-vuotiaiden käsityksiä koulutuksen merkityksestä työmarkkinoille kiinnittymisen ja vuodesta 1997 lähtien myös työelämässä pysymisen välineenä. Tulosten perusteella useimmat nuoret arvostavat koulutusta työmarkkinoilla tarvittavien koulutustasojen tuottajana. Koulutuksen arvostus työmarkkinoille kiinnittymisen välineenä on lisäksi kasvanut vuosien 1994 ja 2002 välisenä aikana. Kun vuonna 1994 87 prosenttia barometriin haastatelluista nuorista oli joko jossain tai täysin sitä mieltä, että ”koulutus parantaa oleellisesti työnsaantimahdollisuuksia”, oli vuonna 2002 tällä kannalla peräti 95 prosenttia vastaajista. Sukupuoli ei erotellut vastaajia, vaan naiset ja miehet uskoivat koulutukseen yhtä yleisesti. (Saarela 2004.)

Nuorisobarometrien mukaan nuoret kokevat koulutuksen myös tärkeänä työelämässä pysymisen välineenä. Vuonna 2002 enemmän kuin kolme neljästä (78 %) vastaajasta oli joko jossain tai täysin sitä mieltä, että ”työelämässä pysyminen edellyttää jatkuvaa koulutustautumista”. Naisista tätä mieltä oli 82 ja miehistä 75 prosenttia. Vastaajan ikä vaikutti selvästi koulutuksen arvostukseen. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä vahvemmin hän uskoi jatkuvan koulutuksen merkitykseen. Myös koulutustausta erotteli vastaajia: koulutususkon oli voimakkainta korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa (95 %) ja heikointa ammattioppilaitoksista valmistuneiden (75 %) keskuudessa. Eri vuosien barometrejä vertailemalla havaitaan, että nuorten asenteissa ei ole tämän asian suhteen tapahtunut kovin suuria muutoksia. Koulutukseen työelämässä pysymisen välineenä uskovien osuus on hienokseltaan laskenut vuosien 1997 ja 2002 välillä, mutta erot ovat ainoastaan muutaman prosenttiyksikön suuruisia. (Saarela 2004.)

Toisaalta, vaikka nuoret suorittavat tutkintoja aiempaa innokkaammin ja vaikka he arvostavat koulutusta työmarkkinoilla tarvittavien kvalifikaatioiden tuottajana, on esitetty että he eivät useinkaan koe koulunkäyntiä sisällöllisesti mielekkäänä (ks. esim. Antikainen, Rinne & Koski 2000, 294). Aihetta pohtineen saksalaisen kulttuurintutkijan Thomas Ziehen (2000) mukaan kyse on paljolti siitä, että kulttuurisen modernisaation seurauksena koulun kulttuuri ja nuorten todellisuus ovat erkaantuneet toisistaan. Samalla kun koulu on menettänyt auktoriteettiasemansa tiedon jakajana ja uuden sukupolven sosiaalistajana, se on Ziehen mukaan tyhjentynyt symbolisesti, minkä seurauksena nuoret pakenevat koulun normatiivisia vaatimuksia omaan 'elämismaailmaansa' – vertaissuhteisiin, mediaan ja muihin arkielämän toimintaympäristöihin.

Usein kuultua väitettä, jonka mukaan nykynuoret eivät viihdy koulussa tukevat Suomen osalta ainakin osittain viimeisen kymmenen vuoden kuluessa tehdyt kansainväliset vertailut. Pirjo Linnakylän (1996) 1990-luvun nuoria koskeneessa tutkimuksessa havaittiin maamme yläasteikäisten nuorten viihtyvän koulussa huonommin kuin muissa pohjoismaissa ja Yhdysvalloissa. Vertailussa mukana olleista kuudesta maasta ainoastaan Saksassa kouluviihtyvyys oli Suomea alemmalla tasolla. Lisäksi negatiiviset tuntemukset koulunkäyntiä kohtaan olivat kaikkein yleisimpiä suomalaisten koululaisten keskuudessa. WHO:n (2004) vastikään julkaistussa ja paljon huomiota herättäneessä 11- 13- ja 15- vuotiaiden nuorten terveyttä ja elinoloja kartoittaneessa koululaistutkimuksessa ainoastaan viisi sadasta 15-vuotiaasta suomalaisnuoresta tunnustautui erityisen kouluyönteiseksi oppilaaksi. Kaikissa muissa maissa (n=35) koulunkäynnistä paljon pitävien nuorten osuus oli isompi. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kaikkialla tutkituissa maissa koulunkäyntiin myönteisimmin suhtautuneiden nuorten osuudet laskivat sitä mukaa mitä vanhemmasta ikäryhmästä oli kysymys. Lähes kaikissa maissa tytöt pitivät poikia enemmän koulunkäynnistä.

Linnakylän tutkimuksen osalta on huomioitava, että valtaosa oppilaista suhtautui Suomessakin koulunkäyntiin voittopuolisen myönteisesti. Toisin sanoen, vaikka negatiivinen suhtautuminen koulunkäyntiä kohtaan oli 1990-luvulla yleisempää Suomessa kuin muissa tutkimukseen osallistuneissa maissa, oli tämänkaltainen orientaatio meilläkin ominaista ainoastaan pienelle vähemmistölle. WHO:n raportin osalta tulkintaa vaikeuttaa se, että siinä ei esitetty muiden kuin erityisen paljon koulunkäynnistä pitävien nuorten osuudet kustakin ikäryhmästä.

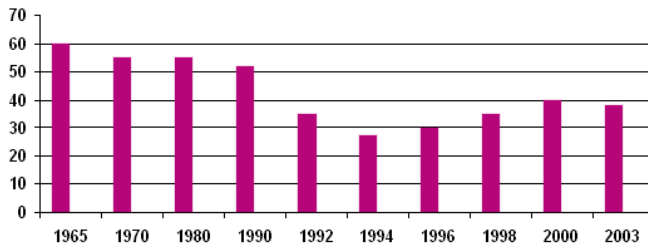
Hyvin toisenlaisen kuvan suomalaisten nuorten koulukokemuksista tuo esille tuorein nuorisobarometri, jossa esitettyjen tulosten perusteella suurin osa suomalaisista nuorista suhtautuu peruskouluun ainakin jälkikäteen arvioituna myönteisesti. Kyttäessä arviota peruskoulusta 74 prosenttia 15–29-vuotiaista nuorista antoi kouluasteikolla mitattuna peruskoululle arvostuksen 8-10. (Saarela 2004.)

3 Nuoret ja työ

3.1 Työllisyysaste

Opiskeluaikojen pidentyminen on luonnollisesti johtanut siihen, että nuoret siirtyvät työmarkkinoille aiempaa myöhemmin. Vuonna 1970 yli puolet 18-vuotiaista kuului työvoimaan. Nykyisin ensimmäinen ikäryhmä, jossa yli puolet kuuluu työvoimaan on 21-vuotiaat. (Koulutus 1999:4; Väestö 2003:7)

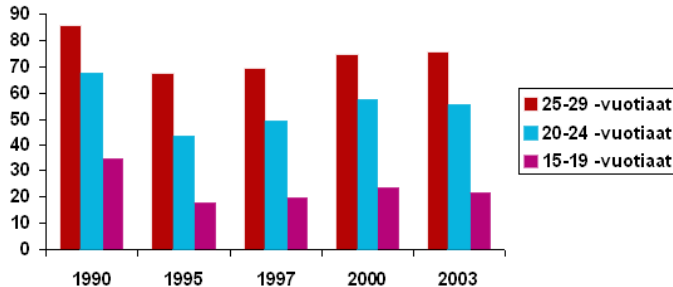
Työllisyysaste on indikaattori, jolla kuvataan työllisten osuutta ikäryhmästä. Kuviosta 3. nähdään, että 15–24-vuotiaiden nuorten työllisyysaste on laskenut 1960-luvun puolivälistä vuoteen 2003 yli 20 prosenttiyksikköä. Alimmillaan työllisyysaste oli laman aikaan vuonna 1994, jolloin ainoastaan 27 prosenttia ikäryhmän nuorista oli työllisiä. 1990-luvun puolen välin jälkeen koittaneen nousukauden myötä työllisyysaste nousi vähitellen vuosituhaten vaihteeseen tultaessa 40 prosenttiin. Vuoden 2000 jälkeen 15–24-vuotiaiden nuorten työllisyysaste on jälleen laskenut pari prosenttiyksikköä ja oli vuonna 2003 38 prosenttia. Työllisyysasteen alenemiseen johtaneita syitä ovat olleet erityisesti nuorisotyöttömyyden yleistyminen sekä nuorten opiskelun pidentyminen.

Kuvio 3. 15–24-vuotiaiden työllisyysaste (% ikäryhmästä) vuosina 1965–2003.

(lähteet: Nuorten elinolot 1984; Lähteenmaa & Siurala 1991, Kuure ym. 2002; Tilastokeskus 2004.)

Kuviossa 4. tarkastellaan nuorten työllisyysastetta ikäryhmittäin 1990-luvun alusta vuoteen 2003. Työhön osallistumisen aste on luonnollisesti sitä korkeampi mitä iäkkäämmistä nuorista on kysymys. Työllisyysasteessa tapahtuneet muutokset noudattavat jokseenkin samanlaista linjaa kaikissa ikäryhmissä. Työllisyysaste laski jyrkästi 1990-luvun laman seurauksena ja on sen jälkeen vähitellen noussut, mutta takaisin lamaa edeltävälle työllisyystasolle ei ole sittemmin palattu. Eniten työllisyysaste on vuosina 1990–2003 alentunut 15–19-vuotiaiden ryhmässä, yhteensä 13 prosenttiyksikköä. Ainoastaan vanhimmissa ikäryhmässä työllisyysaste on hieman noussut myös 2000-luvulla, muissa ryhmissä työllisyys on vuosien 2000–2003 välisenä aikana laskenut parin prosenttiyksikön verran. Vuonna 2003 työllisiä oli 15–19-vuotiaista 75 prosenttia, 20–24-vuotiaista 55 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 75 prosenttia. Koko työikäisessä väestössä työllisyysaste oli 67 %.

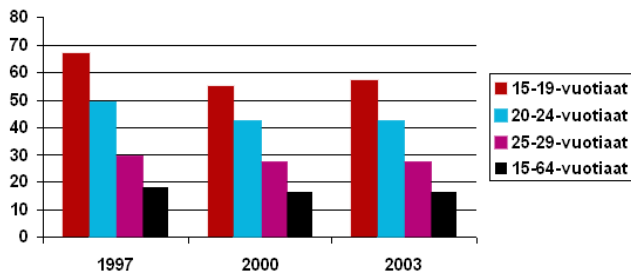

Kuvio 4. Nuorten työllisyysaste ikäryhmittäin vuosina 1990–2003 (%)

3.2 Määräaikaiset työsuhteet

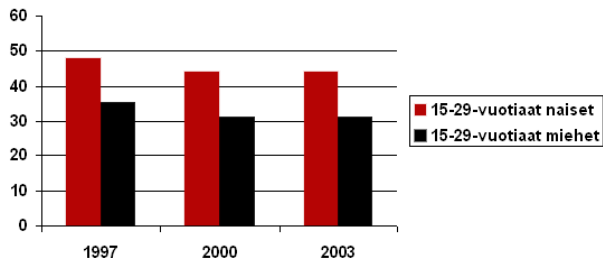
Kari Nyssölä (2002) on vertaillut eri ikäpolviin lukeutuvien suomalaisten kiinnittymistä työelämään. Kun vielä 1980-luvulla tutkinnon suorittamisen jälkeen kiinnityttiin melko pian vakaaseen työmarkkina-asemaan, on 1990-luvulta alkaen yhä useampi tutkinnon suorittanut nuori löytänyt itsensä pätkätoiden ja työttömyyden markkinoilta. Suomessa määräaikaiset työsuhteet ovat viimeisen 15 vuoden kuluessa yleistyneet nuorten keskuudessa nopeammin kuin väestössä keskimäärin. Määräaikaisen työsuhteen nopea yleistyminen erityisesti nuorten keskuudessa ajoittuu Suomessa 1990-luvun alun lamavuosiin. Vuonna 1989 runsas neljännes (27 %) 15–24-vuotiaista työskenteli määräaikaisissa työsuhteissa ja koko työvoimasta runsas kymmenesosa (12 %). Kun koko työikäisessä väestössä määräaikaisen työsuhteen osuus nousi lamavuosina vain pari prosenttiyksikköä ollen vuonna 1993 14 prosenttia, työskenteli samaan aikaan jo lähes puolet nuorista (46 %) määräaikaisissa työsuhteissa. (Nätti 1999; Järvinen & Vanttaja 2001; ks. myös Furlong & Cartmel 1997; Laaksonen 2001.)

Lähemmäs tätä päivää tullessa määräaikaisen työsuhteen osuudet kaikista työsuhteista ovat kuitenkin olleet laskussa. Kuviossa 5. asiaa havainnollistetaan sekä koko työikäistä väestöä että nuorten viisivuotisikäryhmiä koskevien tietojen avulla. Vuosien 1997 ja 2000 välisenä aikana määräaikaisuus väheni kaikissa ikäryhmissä ja erityisesti kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä. Vuosien 2000 ja 2003 välillä tilanteesta ei ole tapahtunut muutosta muissa kuin nuorimmassa ikäryhmässä, jossa määräaikaisuus on jälleen kääntynyt nousuun. Määräaikaisessa työsuhteessa työskentely on lisäksi ollut koko tarkastelujaksolla sitä yleisempää mitä nuoremasta ikäryhmästä on kyse. Vuonna 2003 runsas puolet (57 %) työssä olevista 15–19-vuotiaista oli määräaikaisessa työsuhteessa, 20–24-vuotiaista 42 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 27 prosenttia. Koko työikäisessä väestössä määräaikaisen työsuhteen osuus vuonna 2003 oli vain 16 prosenttia.

Kuvio 5. Määräaikaisten työsuhteiden osuudet kaikista työsuhteista eri ikäryhmissä vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

Määräaikaiset työt ovat tyypillisiä erityisesti nuorten naisten keskuudessa. Vuonna 1997 lähes puolet 15–29-vuotiaista naisista oli määräaikaisessa työsuhteessa, samankäisistä miehistä ainoastaan joka kolmas. Molemmissa ryhmissä määräaikaisten osuus on 2000-luvulle tultaessa laskenut jonkin verran; vuonna 2003 15–29-vuotiaista työelämässä mukana olevista naisista 44 prosenttia ja miehistä 31 prosenttia työskenteli määräaikaisessa työsuhteessa.

Kuvio 6. Määräaikaisten työsuhteiden osuudet 15–29-vuotiaiden miesten ja naisten työsuhteista vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

Määräaikaisuuden syyt

Määräaikaisuuden syyt vaihtelevat huomattavasti iän mukaan. Koko työikäisessä väestössä määräaikaisen työsuhteen solmimisen yleisin syy on ollut se, ettei pysyvää työtä ole ollut tarjolla. Vuonna 2003 yli kaksi kolmasosaa 15–64-vuotiaista teki määräaikaista työtä sen vuoksi, ettei ollut onnistunut saamaan pysyvää työsuhdetta. Sen sijaan aivan nuorimpien työntekijöiden keskuudessa määräaikaisuus on usein myös vapaaehtoinen valinta. 15–19-vuotiaista nuorista vain vajaa kolmannes oli vuonna 2003 määräaikaisessa työsuhteessa sen vuoksi, ettei pysyvää työtä ollut tarjolla. Lähes kaksi kolmasosaa heistä (61 %) ei edes halunnut pysyvää työsuhdetta. Iän karttuessa halukkuus pysyvään työsuhteeseen lisääntyy kuitenkin merkittävästi. 20–24-vuotiaiden keskuudessa jo puolet ja 25–29-vuotiaista lähes kolme neljäsosaa totesi olevansa määräaikaisessa työsuhteessa sen vuoksi ettei ollut saanut pysyvää työsuhdetta.

Taulukko 1. Määräaikaisuuden syyt eri ikäryhmissä vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

	15-64-vuotiaat			15-19-vuotiaat			20-24-vuotiaat			25-29-vuotiaat		
	97	00	03	97	00	03	97	00	03	97	00	03
Liittyy koulutukseen	8	8	6	12	11	6	15	14	10	9	8	7
Pysyvää työtä ei ole tarjolla	74	65	68	37	24	30	56	45	51	76	68	73
Ei halua pysyvää työtä	16	23	23	49	61	61	26	37	36	12	19	18
Koeaika	2	3	2	2	2	2	3	3	3	3	4	2

Vuodesta 1997 vuoteen 2003 tultaessa merkille pantava ilmiö onkin ollut se, että niiden määrä, jotka eivät halua pysyvää työsuhdetta, on hieman lisääntynyt kaikissa ikäryhmissä ja erityisesti nuoremmassa ikäpolvissa. Tämän voi tulkita merkitseväksi siitä, että yhä useammat nuoret eivät ole valmiita sitoutumaan pitkäksi aikaa yhteen työpaikkaan, vaan haluavat siirtyä työpaikasta toiseen ja kokeilla monenlaisia työtehtäviä. Myös muissa tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että ainakin osa nuorista on sopeutunut joustavien työmarkkinoiden vaatimuksiin ja hyväksyy nykyiset työelämän pelisäännöt, joko pakon edessä tai vapaaehtoisesti. Esimerkiksi vastikään julkaistussa, lukiolaisten työasenteita kartoittaneessa tutkimuksessa kävi ilmi, että suurin osa sekä erikoislukioiden että yleissivistävien lukioiden oppilaista oli valmis tekemään koulutustaan vastaamatonta työtä, tarvittaessa kouluttautumaan useampaan eri ammattiin sekä muuttamaan työn perässä toiselle paikkakunnalle tai ulkomaille. (Järvinen 2003.)

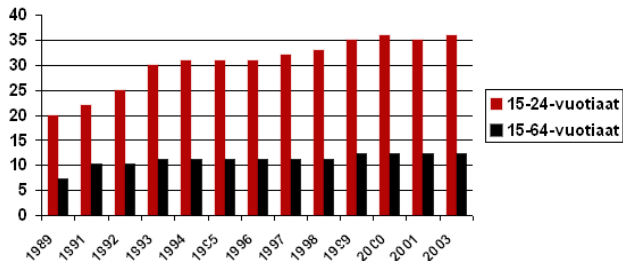
Määräaikaisen työnteon taustalla olevat syyt eroavat paitsi iän, jonkin verran myös sukupuolen mukaan. Nuoret naiset ovat hieman miehiä useammin joutuneet tyytymään määräaikaiseen työsuhteeseen siksi, että pysyvää työtä ei ole ollut tarjolla. Vuonna 2003 hieman alle puolet (49 %) 15–29-vuotiaista miehistä totesi olevansa määräaikaisessa työsuhteessa, koska tarjolla ei ollut pysyvää työtä ja runsas kolmannes (38 %) ei halunnut pysyvää työsuhdetta. Naisten kohdalla vastaavat luvut olivat tuolloin 58 prosenttia ja 33 prosenttia. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Määräaikaisuuden syyt 15–29-vuotiaiden ikäryhmässä vuosina 1997, 2000 ja 2003 sukupuolen mukaan (%).

	Miehet			Naiset		
	97	00	03	97	00	03
Liittyy koulutukseen	15	13	10	9	10	7
Pysyvää työtä ei ole tarjolla	53	44	49	64	51	58
Ei halua pysyvää työtä	27	37	38	25	37	33
Koeaika	4	5	3	2	2	2

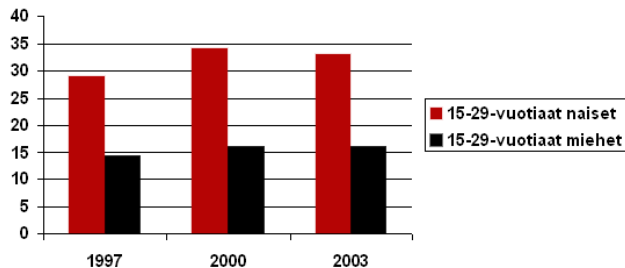
3.3 Osa-aikaiset työsuhteet

Määräaikaisten työsuhteiden lisäksi myös osa-aikatyöt yleistyivät nuorten keskuudessa nopeasti 1990-luvun alun lamavuosi-na. Vuonna 1989 viidennes 15–24-vuotiaista nuorista työskenteli osa-aikaisessa työsuhteessa, viisi vuotta myöhemmin jo vajaa kolmannes. 1990-luvun puolen välin jälkeen osa-aikatyötä tekevien osuus on edelleen jatkanut nousuaan siten, että vuonna 2003 jo 36 prosenttia nuorista teki täysipäiväisen työn sijasta osa-aikatöitä. Myös koko työikäisessä väestössä osa-aikatyötä tekevien osuus on 1980-luvun lopun jälkeen noussut jonkin verran, mutta ei lähellekään siinä määrin kuin nuorten keskuudessa. Vuonna 1989 noin 7 prosenttia 15–64-vuotiaista oli osa-aikaisessa työsuhteessa ja lamavuosien aikana osuus nousi noin 11 prosenttiin. Sen jälkeen luvuissa ei ole tapahtunut kovin suurta muutosta, sillä vuonna 2003 kaikista työikäisistä 12 prosenttia oli osa-aikatyössä.

Kuvio 7. Osa-aikaisten työsuhteiden osuus kaikista työsuhteista 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä ja koko työikäisessä väestössä vuosina 1989–2003 (%).

Määräaikaisten työsuhteiden lisäksi myös osa-aikatyöt ovat yleisempää nuorten naisten kuin miesten keskuudessa. Osa-aikatyötä tekevien naisten osuus on vuosien 1997 ja 2003 välisenä aikana ollut noin kaksinkertainen miehiin verrattuna. 15–29-vuotiaiden ikäryhmässä 16 prosenttia miehistä ja 33 prosenttia naisista teki osa-aikatyötä vuonna 2003.

Kuvio 8. Osa-aikaisten työsuhteiden osuus 15–29-vuotiaiden kaikista työsuhteista sukupuolen mukaan vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

Osa-aikatyön syyt

Osa-aikatyön tekemiseen vaikuttavat monet syyt. Kun tarkastellaan koko työikäistä väestöä, ovat yleisimmät syyt osa-aikatyön tekemiseen olleet opiskelu ja se, ettei kokoaikaista työtä ole ollut tarjolla. Myös eläkkeellä olevat tekevät usein osa-aikatyötä. Nuoret puolestaan tekevät osa-aikatyötä useimmiten opintojen ohessa. Mitä nuoremmasta ikäryhmästä on kysymys sitä yleisempää on, että osa-aikatyön tekemisen syyksi mainitaan opiskelu tai koulunkäynti. Opiskelun suhteellinen osuus osa-aikatyön selittäjänä on lisäksi nuorten keskuudessa kasvanut vuosien 1997 ja 2003 välisenä aikana. Vuonna 2003 yli kolme neljästä (77 %) 15–19-vuotiaasta ilmoitti osa-aikatyön tekemisen syyksi opinnot. Ainoastaan hieman yli kymmenesosa (13 %) ilmoitti syyksi sen, ettei kokopäiväistä työtä ollut tarjolla. 20–24-vuotiaiden joukossa jo lähes neljännes (23 %) ja 25–29-vuotiaiden joukossa yli kolmannes (36 %) teki osa-aikatyötä sen vuoksi ettei kokopäiväistä työtä ollut tarjolla. Toisin sanoen mitä iäkkäämpiä vastaajat olivat sitä suurempi osa heistä teki osa-aikatyötä vastentahtoisesti ja olisi toivonut itselleen kokopäiväisen työpaikan. Koko työikäisessä väestössä muutosta on tapahtunut viime vuosina siinä, että yhä useampi osa-aikaisen työn tekijä on täysi- tai osa-aikaisesti eläkkeellä. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Osa-aikatyön syyt eri ikäryhmissä vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

	15-64-vuotiaat			15-19-vuotiaat			20-24-vuotiaat			25-29-vuotiaat		
	97	00	03	97	00	03	97	00	03	97	00	03
Opiskelu tai koulunkäynti	27	34	31	70	79	77	57	67	68	34	45	46
Terveydelliset syyt	3	3	2	0	0	0	1	1	0	2	1	1
Kokoaikatyötä ei tarjolla	42	35	30	21	13	13	36	25	23	46	38	36
Lasten hoito	7	6	7	0	0	0	1	1	1	9	8	7
Eläke tai osaeläke	4	10	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ei halua kokoaikatyötä	12	8	9	6	4	6	3	4	5	5	4	7
Muu syy	5	5	4	3	4	4	2	3	3	4	5	4

Osa-aikatyön yleistyminen ja opintojen ohella työssäkäynnin lisääntyminen nuorten keskuudessa voi liittyä useampaankin 1990-luvulla käynnistyneeseen ilmiöön. Selityksenä voi olla esimerkiksi kulutusorientoituneen elämäntavan nousu, jolloin osa-aikatyössä käyminen on nuorten vapaaehtoinen valinta. Tähän liittyen yhtenä osasyynä opiskelijoiden työssäkäynnin yleistymiseen saattaa olla opintotuen heikko taso. Tuki ei yksin riitä kattamaan kaikkia asumiseen ja elämiseen liittyviä kuluja ja moni pöydäytyy opintojensa rahoittamisesta opintolainan avulla. Saattaa olla toisaalta myös niin, että kaupallisessa mediakulttuurissa varttuneet nuoret eivät enää aiempien sukupolvien tapaan tyty opintotuen tarjoamaan niukkaan toimeentuloon ja elintasoon. Esimerkiksi opiskelija-asuntomarkkinoilla on havaittu, että monet nykypäivän opiskelijat etsivät soluasunnon sijasta hyvin varusteltuja yksiöitä ja kaksioita, joiden vuokrataso on kuitenkin huomattavasti soluasuntoja korkeampi. Asumisen kalleus puolestaan pakottaa nuoret hakeutumaan työelämään hankkimaan lisätuloja etenkin jos heidän vanhemmillaan ei ole varaa osallistua asumiskulujen maksamiseen.

Työssäkäynti opiskelun ohessa edellyttää luonnollisesti myös sitä, että työmarkkinoilla on tarjolla määrä- ja osa-aikaisia työsuhteita, joihin opiskelijat voivat työllistyä. Osa-aikatyö on tunnetusti sektorikohtaista. Suomessa kokoaikaisen työn osa-aikaistaminen on ollut erityisesti naisvaltaisilla palvelualoilla käytetty joustostrategia. Tämä selittää osaltaan myös sitä, että osa-aikatyön tekeminen on tyypillisempää naisille kuin miehille. (Julkunen & Nätti 1994, 131–162.) Naiset ovat myös lastenhoitoon liittyvien syiden vuoksi miehiä halukkaampia hakeutumaan osa-aikaiseen työhön. Esimerkiksi vuoden 2003 lukuja tarkasteltaessa havaitaan, että 25–29-vuotiaista naisista 11 prosenttia mainitsi tekevänsä osa-aikatöitä lasten hoidon vuoksi. Yhdelläkään osa-aikatyötä tekevällä miehellä osa-aikatyön syyt eivät liittyneet lasten hoitoon vaan lähinnä opiskeluihin ja siihen ettei kokoaikatyötä ollut tarjolla. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Osa-aikatyön syyt eri ikäryhmissä vuonna 2003 sukupuolen mukaan (%).

	Miehet			Naiset		
	15-19	20-24	25-29	15-19	20-24	25-29
Opiskelu tai koulunkäynti	82	72	59	74	66	39
Terveydelliset syyt	0	0	2	0	1	0
Kokoaikatyötä ei tarjolla	11	18	28	15	25	39
Lasten hoito	0	0	0	0	1	11
Eläke tai osaeläke	0	0	1	0	0	0
Ei halua kokoaikatyötä	4	5	6	8	5	7
Muu syy	3	4	4	3	2	4

3.4 Nuorisotyöttömyys

Nuorisotyöttömyys on maailmanlaajuinen ongelma. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n uusimman selvityksen mukaan nuorisotyöttömyys on noussut tasaisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1993 maailmassa arvioitiin olevan noin 70 miljoonaa nuorta työttöntä ja nuorisotyöttömyysaste oli 12 prosenttia. Vuonna 2003 jo lähes puolet (88 miljoonaa) maapallon 186 miljoonasta työttömästä oli 15–24-vuotiaita ja nuorten työttömyysaste oli noussut 14 prosenttiin. Nuorisotyöttömyys oli korkein Lähi-Idässä ja Pohjois-Afrikassa (26 %) sekä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa (21 %). Matalin nuorisotyöttömyys oli Itä-Aasiassa (7 %) sekä teollistuneissa maissa (13 %). Ainoastaan teollistuneissa maissa nuorisotyöttömyysaste on hieman laskenut kymmenen viimeksi kuluneen vuoden aikana. Tämän on katsottu johtuneen mm. nuorten pidentyneestä koulutuksesta ja nuoriin erityisesti suunnatuista työvoimapoliittisista toimenpiteistä. (ILO 2004, 8-9.)

Nuoret joutuvat kaikkialla kokemaan työttömyyttä huomattavasti aikuisväestöä todennäköisemmin. Kehitysmaissa nuoret päätyvät aikuisiin verrattuna 3,8 kertaa todennäköisemmin työttömiksi ja teollistuneissa maissa todennäköisyys on 2,3-kertainen. Niin ikään nuoret joutuvat sekä kehitys- että teollisuusmaissa tyytymään usein lyhytaikaisiin ja heikosti palkattuihin töihin, joissa työsuhdeturva on heikko. Erityisen vaikea nuorten tilanne on kehitysmaissa, joissa työolosuhteet ovat usein alarvoiset. Kehitysmaiden ja teollistuneiden maiden työttömyyslukujen vertailua saattaakin hämärtää se tosiseikka, että monissa kehitysmaissa köyhillä nuorilla ei ole yksinkertaisesti mahdollisuutta ja varaa olla sen enempää koulutuksessa kuin työttömänäkään. Heidän on tilaisuuden tullen otettava vastaan mikä tahansa tarjolla oleva työ palkkauksesta, työehdoista ja työolosuhteista riippumatta. Pakkotilanteessa monet ajautuvat ansaitsemaan elantonsa myös laittomin keinoin. Näissä maissa ainoastaan suhteellisen hyväosaisilla nuorilla on mahdollisuus olla työttöminä ja odotella sopivien työpaikkojen avautumista. (ILO 2004, 1-13.)

Vaikka teollisuusmaissa nuorisotyöttömyys on maailmanlaajuisesti tarkasteltuna suhteellisen matalalla tasolla, on nuorisotyöttömyyslukuissa huomattavia maiden välisiä eroja. Esimerkiksi vuonna 2003 Euroopan Unionin sisällä nuorisotyöttömyys vaihteli Alankomaiden 7 prosentista Italian 26 prosenttiin. Nuorisotyöttömyysluvut olivat varsin korkealla tasolla myös Kreikassa (25 %) ja Espanjassa (23 %). (OECD 2004) Suomessa nuorisotyöttömyysaste nousi 1990-luvun alussa rajummin kuin EU-maissa, OECD-maissa tai pohjoismaissa keskimäärin, ja on sittemmin jäänyt kansainvälisesti vertaillen korkealle tasolle (Järvinen & Vanttaja 2001). Muissa pohjoismaissa paitsi Suomessa nuorisotyöttömyys oli vuonna 2003 alhaisempi kuin EU-maissa keskimäärin. Suomessa nuorisotyöttömyysaste (22 %) oli 4 prosenttiyksikköä Euroopan Unionin ja lähes kymmenen prosenttiyksikköä OECD-maiden keskiarvoa korkeampi. (Kuvio 9.)

Kuvio 9. 15–24-vuotiaiden työttömyysaste pohjoismaissa, EU-maissa ja OECD- maissa vuonna 2003 (%)² OECD 2004.)

Suomi ei ole kuitenkaan aina ollut synkkien nuorisotyöttömyyslukujen maa. Vielä 1960-luvun puolivälissä 60 prosenttia 15–24 vuotiaista suomalaisnuorista oli mukana työelämässä ja vain pari prosenttia oli työttöminä. Suurten ikäluokkien astuessa työelämään 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, teollisuus ja palvelualat vetivät väkeä, mutta eivät kuitenkaan riittävästi. Vaikka tekninen kehitys loi uusia työpaikkoja, väheni samanaikaisesti perinteisiltä aloilta työpaikkoja. Suhdanteille herkkä teollisuus ei tuohonkaan aikaan aina taannut varmaa työpaikkaa ja monet suomalaiset muuttivat leveämmän leivän toivossa Ruotsiin.

Nuorten työttömyysriski oli 1970-luvulla kaksinkertainen muuhun työikäiseen väestöön verrattuna. Aikakauden korkean nuorisotyöttömyyden on katsottu johtuneen useista samaan suuntaan vaikuttaneista tekijöistä. Öljykriisin lisäksi yhtenä syynä on mainittu vuoden 1972 työttömyysturvalain uudistus, jossa 16-vuotiaat (aikaisemmin 17-vuotiaat) sekä työmarkkinoille ensimmäisiä kertaa tulevat henkilöt pääsivät työttömyysturvan piiriin. Näin nuorten piilotyöttömyys muuttui avoimeksi. Kun vielä samoihin aikoihin nuorten tasa-arvoisuutta työelämässä pyrittiin parantamaan minimipalkkalin avulla, saattoi sekin osaltaan rajoittaa nuorten työhön ottamista. Työttömyyden huippuvuonna 1978 nuoresta työvoimasta jo 15 prosenttia oli ilman työtä. (Nuorten elinot 1984, 30–31; Hämäläinen 1998, 182–183.)

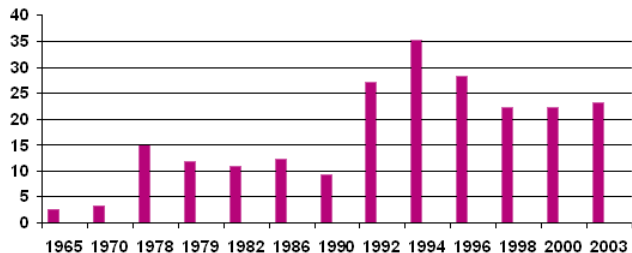
1980-luvulle tultaessa nuorten työttömyysluvut pienenevät 1970-luvun korkeimpiin lukuihin verrattuna, mikä johtui osaltaan ikäluokkien pienenemisestä ja nuoriin kohdistetuista työllistämistoimenpiteistä. 1980-luvun puolivälissä 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysaste oli hieman yli 10 prosenttia ja laski edelleen jonkin verran vuosikymmenen lopulle tultaessa. 1990-luvulle tultaessa Suomi olikin yksi työllisyyden hoidon mallimaista, sillä yleinen työttömyysaste oli alle neljä prosenttia ja nuorisotyöttömyyskin vain seitsemän prosentin luokkaa (Nuorten elinot 1984, 33; Lähteenmaa & Siurala 1991, 56; Ahlqvist 1996, 135–136; Laaksonen 2001, 86.)

Suuren luokan ongelma työttömyydestä tuli 1990-luvun alussa, kun Suomi ajautui historiansa pahimpaan taloudelliseen lamaan ja työttömyys muuttui hyvin nopeasti massaluonteiseksi. Kuten aikaisempienkin taloudellisten laskusuhdanteiden aikana, työttömyyttä koskevassa keskustelussa kannettiin erityistä huolta nuorisotyöttömyydestä ja puhuttiin kadotetusta tai menetetyistä sukupolvesta. (Tuohinen & Vuorinen 1987, 170–171; Kärkkäinen 1995, 13.) Laman vaikeimmassa vaiheessa vuonna 1994 nuorisotyöttömyysaste kohosi peräti 34 prosenttiin. Euroopassa yhtä korkea nuorisotyöttömyys oli ainoastaan Espanjassa.

Työttömyysasteen voimakkaasta kasvusta huolimatta nuorten työttömien määrä lisääntyi itse asiassa vähiten muihin ikäryhmiin verrattuna. 15–24-vuotiaiden nuorten korkea työttömyysaste johtui siitä, että nuorten joukossa työvoimaan kuuluminen vähentyi lisääntyneen koulutuksen ja ikäluokkien pienenemisen vuoksi. Nuoria työttömiä oli vuonna 1986 noin 40 000 ja vuoden 1994 alkupuolella 96 000. Esimerkiksi 35–44-vuotiaiden joukossa oli vuonna 1986 noin 30 000 työtöntä ja vuonna 1994 jo yli 120 000. Toisin sanoen samassa ajassa kun nuorten työttömien määrä hieman yli kaksinkertaistui, keski-ikäisten työttömien määrä peräti nelinkertaistui. (Ahlqvist 1996, 135–136.)

Vuodesta 1995 alkaen nuorten työllisyystilanne on alkanut vähitellen parantua ja työttömyyslukemat kääntyä laskuun. Pidemmän aikavälin tarkastelu kuitenkin tukee näkemystä, jonka mukaan voimakkaiden laskusuhdanteiden jälkeen työttömyysasteet jäävät edeltävää tasoa korkeammiksi, eikä 1990-luvun lamaakaan edeltävälle tasolle ole sittemmin palattu. (Ks. kuvio 10.)

Viime vuosien taloudellisesta nousukaudesta huolimatta nuorisotyöttömyys on jäänyt myös selvästi aikuisväestön työttömyyttä korkeammalle tasolle. Nuorten ja aikuisväestön työttömyysasteiden välisessä suhteessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia 1970-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Suhteellisen korkeasta nuorisotyöttömyydestä on tullut pysyvä ilmiö. (ks. Kuure ym. 2002, 31; Ahlqvist 1996, 136; Hämäläinen 1998, 184.)

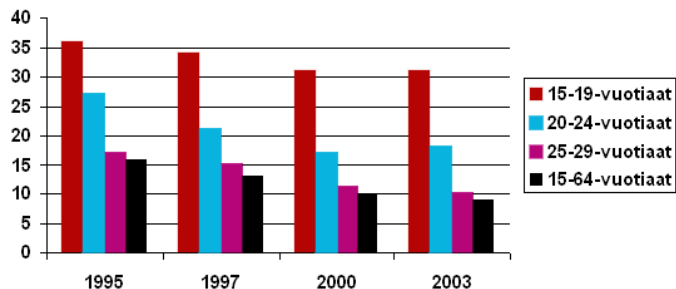

Kuvio 10. 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysasteet (%) vuosina 1965–2003.

(Lähteet: Nuorten elinolot 1984; Lähteenmaa & Siurala 1991; Kuure ym. 2002; Tilastokeskus 2004.)

1990-luvun alun lamavuosista pahin työttömyysvuosi oli 1994, jolloin 15–19-vuotiaiden työttömyysaste oli peräti 41 prosenttia, 20–24-vuotiaiden 31 prosenttia ja 25–29-vuotiaiden 19 prosenttia. Koko väestössä työttömiä oli samanaikaisesti 17 prosenttia työvoimasta.

Kuviossa 11. nuorten työttömyyttä on kuvattu ikäryhmittäin vuosien 1995 ja 2003 välisenä aikana. Kaikissa ikäryhmissä työttömyys aleni jokseenkin tasaisesti vuosien 1995 ja 2000 välisenä aikana ja eniten 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuosien 2000 ja 2003 välisenä aikana työttömyys on kuitenkin jälleen kohonnut tässä samaisessa ikäryhmässä, vaikka muissa ryhmissä työttömyys on joko pysynyt ennallaan tai hivenen laskenut. Joka tapauksessa työttömyyden aleneminen on 2000-luvulla tapahtunut huomattavasti hitaammin kuin 1990-luvun loppupuolella ja työttömyys on varsinkin 15–19 ja 20–24-vuotiaiden kohdalla jäänyt verraten korkealle tasolle.

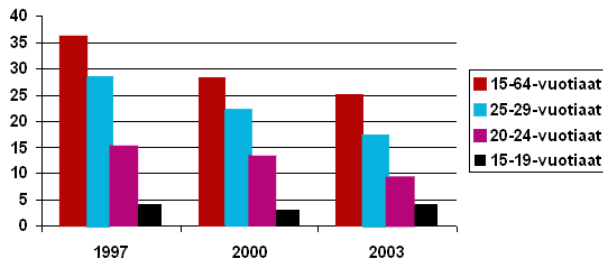

Kuvio 11. Nuorten työttömyysaste ikäryhmittäin vuosina 1995–2003 (%).

Kun vuonna 2003 työttömyysaste oli koko työikäisessä väestössä 9 prosenttia, oli se 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä 31 prosenttia ja 20–24-vuotiaiden keskuudessa 18 prosenttia. 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä työttömyysaste on jatkuvasti ollut jokseenkin samalla tasolla kuin koko väestössä. Nuorten miesten ja naisten työttömyysasteessa ei ole havaittavissa kovin merkittäviä eroja. Sen sijaan iällä on selvä yhteys työttömäksi jäämisen todennäköisyyteen. Kuten kuvioista 11. selvästi nähdään, on työttömyys aina ollut sitä korkeampi mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys. Erityisen heikko työllisyystilanne on ollut työvoimaan kuuluvilla 15–19-vuotiailla nuorilla, joilla työttömyyslukemat ovat olleet kaksin- tai jopa kolminkertaiset koko työikäisen väestön lukuihin verrattuna. Tämä johtunee lähinnä heidän matalasta koulutustasostaan ja vähäisestä työkokemuksestaan. Vaikka osa tähän ikäryhmään kuuluvista onkin ehtinyt hankkia jo ammatillisen tutkinnon, ovat monet heistä pyrkimässä työelämään pelkän peruskoulututkinnon tai ylioppilastutkinnon varassa.

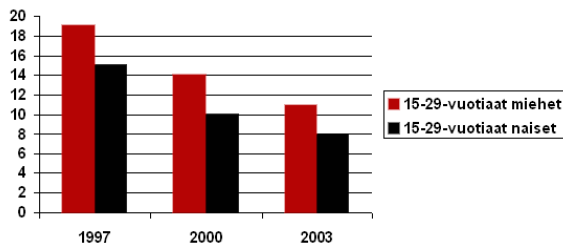
3.5 Työttömyyden kesto

Vaikka työttömyysluvut ovat yleisesti ottaen korkeammat nuoremmilla ikäryhmissä, näyttää pitkäaikaistyöttömyys koettelevan erityisesti vanhempia ikäryhmiä. Pitkäaikaistyöttömyyden tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä, jotka ovat olleet yhtäjaksoisesti työttöinä vähintään yhden vuoden. Kuviossa 12. näemme, että pitkäaikaistyöttömyys on kaikkina tarkasteltavina vuosina ollut sitä yleisempää, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys. Yleisenä trendinä 1990-luvun lopulta vuoteen 2003 tultaessa näyttää kuitenkin olleen pitkäaikaistyöttömien osuuden huomattava lasku. Ainoastaan 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä pitkäaikaistyöttömien osuus näyttää pysyneen jokseenkin samalla, joskin matalalla, tasolla (3–4 %) kaikkina tarkasteltavina vuosina.

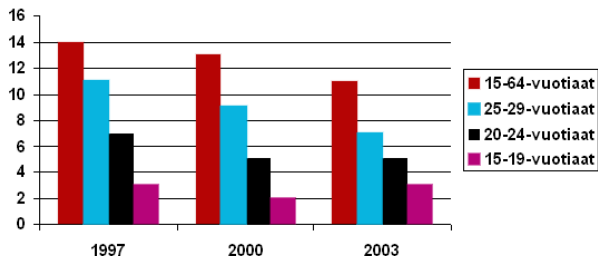
Kuvio 12. Pitkäaikaistyöttömien osuus (12 kk ja kauemmin työttöminä olleet) kaikista työttömistä eri ikäryhmissä vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

Pitkäaikaistyöttömyys on ollut jonkin verran yleisempää miesten kuin naisten keskuudessa. Esimerkiksi vuonna 2003 15–29-vuotiaista miehistä 11 prosenttia ja naisista 8 prosenttia oli ollut työttömänä vähintään vuoden ajan. Erot miesten ja naisten välillä ovat vuodesta toiseen olleet jokseenkin samansuuruiset. (Kuvio 13.)

Kuvio 13. 15–29-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömyys sukupuolen mukaan vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

Myös työttömyyden keston vuosittaiset keskiarvot tuovat esiin sen, että työttömyysjaksot ovat keskimäärin lyhentyneet viime vuosina. Samoin ne kuvaavat sitä, kuinka työttömyysjaksot pitenevät selvästi iän myötä. Kun vuonna 2003 kaikkien työttömien keskimääräinen työttömyyden kesto oli ollut 11 kuukautta, oli työttömyyden kesto 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä 7 kuukautta, 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä 5 kuukautta ja 15–19-vuotiaiden joukossa 3 kuukautta (Kuvio 14). 15–29-vuotiailla miehillä työttömyyden kesto on ollut keskimäärin kuukauden pidempi kuin naisilla.

Kuvio 14. Työttömyyden keston keskiarvot kuukausina ikäryhmittäin vuosina 1997, 2000 ja 2003.

3.6 Tutkinnot ja työttömyys

Vaikka väestön koulutustason nousu ja koulutettujen ihmisten tulo työmarkkinoille on Suomessakin johtanut tutkintojen suhteellisen arvon laskuun (Aro 2003) on koulutuksella yhä tärkeä merkitys yksittäisten ihmisten elämänurien säätelijänä. Lukuisissa tutkimuksissa on todennettu suoritettujen tutkintojen yhteys yksilöiden työmarkkina-asemaan, elintasoon ja tätä kautta moniin arkielämän valintoihin ja mahdollisuuksiin (esim. Alasuutari 1997; Uusitalo 1999; Järvinen 2001a). Koulutuksen merkitys korostuu erityisesti työmarkkinoilla. Kun muodolliset kvalifikaatiot ja oppiarvot yhdistetään osaamiseen, oppimiskykyyn sekä aktiivisuuteen, on korkeasti koulutettu työvoima kysyttyä työnantajien keskuudessa. Vastaavasti työttömyysriski kasvaa sitä mukaa, mitä vähemmän yksilöllä on koulutusta.

Suomessa eri koulutusryhmien väliset työttömyyserot ovat kasvaneet 1990-luvun kuluessa niin koko väestön kuin nuortenkin osalta. 1990-luvun alussa työttömyys oli verraten vähäistä kaikissa koulutusryhmissä. Korkeakoulutetuista lähes kaikki olivat työllisiä ja pelkän oppivelvollisuuden suorittaneidenkin työttömyysaste oli alle 5 prosenttia. Vuonna 1999 perusasteen suorittaneiden työttömyysaste oli 15 prosenttia ja keskiasteen suorittaneiden 11 prosenttia. Korkeakoulutettujenkin työttömyys (5 %) oli vuonna 1999 yleisempää, mitä se oli ollut pelkän oppivelvollisuuden suorittaneiden keskuudessa 1990-luvun alussa (Järvinen 2001a, 162; Työmarkkinat 2001: 2).

15–24-vuotiaiden keskuudessa työttömyysluvut olivat jo 1990-luvun alussa selvästi muuta väestöä korkeammat kaikissa koulutusryhmissä. Pelkän perusasteen suorittaneiden 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysaste oli vuonna 1990 14 prosenttia ja korkea-asteen suorittaneilla vain 5 prosenttia. Lamavuosina työttömyysaste nousi nopeasti kaikissa koulutusryhmissä ja pahimpana lamavuonna 1994 perusasteen suorittaneiden nuorten työttömyysaste oli 39 prosenttia, keskiasteen suorittaneiden 32 prosenttia ja korkea-asteen suorittaneillakin 26 prosenttia. (Työmarkkinat 2001:2)

Taulukossa 5. on verrattu 15–29-vuotiaiden ja koko työikäisen väestön työttömyysasteita koulutuksen mukaan vuosina 1997, 2000 ja 2003. Kaikkina vuosina ja molemmissa ikäryhmissä työttömyys on ollut sitä harvinaisempaa mitä korkeammin koulutetusta väestöstä on ollut kyse, paitsi vuonna 2003, jolloin 15–29-vuotiaiden keskuudessa alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyysaste oli yhden prosenttiyksikön verran korkeampi kuin alimman korkea-asteen suorittaneiden keskuudessa. Käytännössä nämä kaksi koulutusastetta eivät oleellisesti eroa toisistaan mitä tulee tutkinnon suorittaneiden työmarkkinakelpoisuuteen, ja kokonaistulkintana voidaan puhua suoritettujen tutkintojen ja työttömyyden välisestä lineaarisesta yhteydestä.

Työttömyys on ollut myös kaikkina ajankohtina ja kaikilla koulutusasteilla nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa yleisempää kuin väestössä keskimäärin. Kaikkein huonoin työllisyystilanne on ja on ollut niillä nuorilla, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Pelkän perusasteen suorittaneiden nuorten työttömyysaste oli vuonna 2003 lähes kaksinkertainen keskias-teen suorittaneisiin verrattuna ja lähes viisinkertainen ylemmän korkeakoulututkinnon tai tutkijakoulutuksen suorittaneisiin verrattuna. Pelkän perusasteen suorittaneiden keskuudessa myös ikäryhmien väliset työttömyyserot olivat suuret, peräti 12 prosenttiyksikköä. Kun koko työikäisessä väestössä pelkän oppivelvollisuuden suorittaneiden työttömyys oli 15 prosenttia, oli enemmän kuin joka neljäs pelkän peruskoulun käyneestä 15–29-vuotiaasta työvoimaan kuuluvasta työttömänä. Naisten työllisyystilanne on ollut kaikilla koulutusasteilla jonkin verran miesten tilannetta heikompi niin koko väestössä kuin nuortenkin keskuudessa (ks. liitetaulukko 3.)

Taulukko 5. 15–29-vuotiaiden ja 15–64-vuotiaiden työttömyysasteet koulutuksen mukaan vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%).

	15-29-vuotiaat			15-64-vuotiaat		
	1997	2000	2003	1997	2000	2003
Perusaste	30	27	27	18	15	15
Keskiaste	20	15	15	14	10	10
Alin korkea-aste	13	10	7	9	6	5
Alempi korkeakouluaste	10	8	8	5	5	5
Ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus	8	4	6	4	3	3
Yhteensä	20	17	16	13	10	9

4. K o k o a v a t a r k a s t e l u

S u o m a l a i s n u o r e t u s k o v a t k o u l u t u k s e e n .

Nuorten opiskelu on yleistynyt, koulutusajat pidentyneet ja tutkintoja suoritetaan enemmän kuin milloinkaan aiemmin. Vuonna 2003 opiskelijoiden suhteellinen osuus kunkin ikäluokan nuorista oli kaikissa tarkastelun kohteina olleissa ryhmissä isompi kuin 1990-luvun alussa. Myös keski- ja korkea-asteen tutkintoja suoritetaan nykyisin enemmän kuin 1990-luvun alussa.

Koulutukseen osallistuminen on luonnollisesti sitä yleisempää mitä nuoremmasta ikäryhmästä on kysymys. Opiskelu kuitenkin yleistyi kaikissa tarkastelun kohteina olleissa nuorten ikäryhmissä 1990-luvun alkuvuosina. Lamavuosien jälkeen opiskelijamäärät kääntyivät hienoisen laskuun, jonka jälkeen opiskelu on jälleen viime vuosina yleistynyt. Selvimmin tämän kal-

tainen kehityskulku on ollut havaittavissa nuorimmissa, 15–19-vuotiaiden ryhmässä. 25–29-vuotiaat muutokset ovat olleet kaikkein vähäisimmät.

Nuorten luja usko koulutukseen näkyy myös asenteiden tasolla. Nuoret arvostavat koulutusta sekä työmarkkinoille kiinnittymisen että työelämässä pysymisen välineenä. Koulutuksen arvostus työmarkkinoille kiinnittymisen välineenä on lisäksi kasvanut 15–29-vuotiaiden keskuudessa vuoden 1994 jälkeen.

E p ä v a r m u u s t e k i j ä t l i s ä ä n t y n e e t n u o r t e n t y ö m a r k k i n o i l l a

Nuorten työllisyysaste on laskenut tasaisesti 1960-luvun puolivälistä alkaen ja erityisen nopeasti 1990-luvun alussa. Vaikka työllisyysaste on kaikissa tarkastelun kohteina olleissa ryhmissä hiljalleen noussut vuoden 1994 pohjalukemista, se ei ole kohonnut lamaa edeltävälle tasolle. 15–19 ja 20–24-vuotiaiden ryhmissä työllisyysaste on jopa hivenen laskenut 2000-luvun alussa, johtuen paljolti opiskelun yleistymisestä. Eniten työllisyysaste laski 1990-luvun lamavuosina 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä ja vähiten 15–19-vuotiaiden keskuudessa.

Lamavuosina myös nuorisotyöttömyys yleistyi Suomessa nopeasti, nopeammin kuin EU-maissa ja pohjoismaissa keskimäärin. Vaikka vuodesta 1995 alkaen nuorten työllisyystilanne on alkanut vähitellen parantua ja työttömien osuudet kääntyä laskuun, ei lamaa edeltävälle tasolle ole kuitenkaan palattu tässäkään suhteessa. Kansainvälisestikin melko korkealle tasolle jääneestä nuorisotyöttömyydestä näyttää Suomessa tulleen pysyvä ilmiö, tai ainakin vaikeasti korjattavissa oleva yhteiskuntapoliittinen ongelma. Vuosien 2000 ja 2003 välisenä aikana työttömyys on hieman kohonnut 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä, muissa tarkastelun kohteena olleissa ryhmissä työttömyys on joko pysynyt ennallaan tai hivenen laskenut.

Työttömyys on yhteydessä ikään; mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys, sitä korkeampi on työttömyysaste, johtuen nuorempien matalammasta koulutustasosta muihin ikäryhmiin verrattuna. Erityisen heikko tilanne on 15–19-vuotiailla, joiden työttömyysasteet ovat tarkasteltavalla ajanjaksolla olleet jopa kolminkertaiset koko väestöön verrattuna. 25–29-vuotiaiden työttömyys ei sitä vastoin enää juurikaan eroa koko työikäisen väestön tilanteesta.

Työttömyyden lisäksi myös määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet ovat yleistyneet suomalaisnuorten keskuudessa. Määräaikaiset työsuhteet yleistyivät erityisesti lamavuosina. Määräaikaisten työsuhteiden osuus kaikista työsuhteista on sitä isompi, mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys. Määräaikaisuus on kuitenkin ollut kaikissa ikäryhmissä laskussa vuoden 1997 jälkeen. Osa-aikaiset työsuhteet yleistyivät nuorten keskuudessa nopeasti 1990-luvun alussa ja ovat yleistyneet senkin jälkeen, mutta hitaammin.

Määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet ovat viime vuosina yleistyneet nuorten keskuudessa enemmän kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Toisaalta kun koko työikäisessä väestössä määräaikaisen työsuhteen solmimisen yleisin syy on se, ettei pysyvää työtä ole tarjolla, on nuorempien työntekijöiden keskuudessa määräaikaisuus usein myös vapaaehtoinen valinta. On kuitenkin huomattava, että halukkuus pysyvään työsuhteeseen lisääntyy nuortenkin osalta iän karttuessa. 25–29-vuotiaista jo kolme neljänestä oli määräaikaisessa työsuhteessa vastentahtoisesti.

Tärkein nuorten osa-aikatyöllisyyttä selittävä tekijä on työskentely opintojen ohessa. Mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys, sitä useammin osa-aikatyön selitys on opiskelu. Opiskelun suhteellinen osuus osa-aikatyön selittäjänä on lisäksi kasvanut vuoden 1997 jälkeen. Vastentahtoisuus lisääntyy myös osa-aikatyön suhteen iän myötä; jo yli kolmannes 25–29-vuotiaista työskentelee osa-aikaisesti vasten tahtoaan.

Nuorten työmarkkina-asema eroaa selvästi vanhempien ikäryhmien työmarkkina-asemasta. Nuorille työmarkkinoille kiinnittyminen on keskimääräistä vaikeampaa, mutta työttömyyden kohdatessa vaikutukset eivät ole yhtä pitkäkestoisia kuin vanhemmilla ikäryhmillä. 15–24-vuotiaiden työttömyysaste on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna ollut noin kaksi kertaa niin suuri kuin koko työikäisessä väestössä. Pitkäaikaistyöttömyys puolestaan koskettaa enemmän vanhempia ikäryhmiä kuin nuorisoa.

Suoritettujen tutkintojen ja työttömyyden välinen yhteys korostunut

Työttömyysjaksot ovat keskimäärin lyhentyneet viime vuosina. Niinpä myös pitkäaikaistyöttömyys on laskenut vuosien 1997 ja 2003 välisenä aikana kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi 15–19-vuotiaiden keskuudessa. Tämä liittyy näiden nuorten muita vähäisempään keskimääräiseen koulutukseen. Työttömyysriski kasvaa sitä enemmän, mitä vähemmän yksilöllä on koulutusta.

Suoritettujen tutkintojen ja työttömyyden välinen yhteys korostui Suomessa 1990-luvulla, erityisesti lamavuosina. Verrattessa koko työikäisen väestön tilannetta 1990-luvun alussa ja vuosituhannen vaihteessa havaitaan, että kaikilla tutkintotasoilla työttömyys yleistyi. Samanaikaisesti kuitenkin myös koulutustason mukaiset työttömyyserot kasvoivat. Ainoastaan korkeakoulutetut saivat 2000-luvun alussa olla suhteellisen varmoja työllistymisestään ja heidänkin keskuudessaan työttömyys oli yleisempää kuin pelkän oppivelvollisuuden suorittaneiden työttömyys 1990-luvun alussa. Kehitys on ollut nuorten kohdalla samansuuntainen, mutta työttömyysasteet korkeammat kuin koko työikäisessä väestössä.

Naisten työntekoon liittyy enemmän epävarmuustekijöitä kuin miehillä.

Nuoret naiset ovat Suomessa miehiä koulutetumpia. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että koulutus ei tuota naisille samanlaista taloudellista hyötyä kuin miehille (Vanntaja 2002; Vanntaja & Järvinen 2004). Tämä selittyy suurelta osin sillä, että koulutusalat ovat Suomessa eriytyneet voimakkaasti sukupuolen mukaan, eikä naisvaltaisten alojen palkkaus ole niin hyvä kuin miesvaltaisilla aloilla.

Suoritetut tutkinnot eivät myöskään tuo naisille yhtäläistä turvaa työttömyyttä vastaan kuin miehillä; nuorilla naisilla työttömyys on jonkin verran yleisempää kuin miehillä lähes kaikilla koulutusasteilla. Toisaalta pitkäaikaistyöttömyys koettelee enemmän miehiä kuin naisia.

Myös määrä ja osa-aikaiset työsuhteet sekä vastentahtoinen määräaikaisuus ovat yleisempiä nuorilla naisilla kuin nuorilla miehillä. Osa-aikaisuutta selittää suurelta osin osa-aikaisten töiden yleisyys naisvaltaisilla palvelualoilla sekä työskentely osa-aikaisena lasten hoidon ohessa.

Vähän koulutettujen nuorten tilanne heikentynyt

Yleinen koulutustason nousu, epävarmuustekijöiden lisääntyminen työmarkkinoilla sekä suoritettujen tutkintojen ja työttömyyden välisen yhteyden korostuminen, on johtanut siihen, että koulutuksesta on tullut välttämätön, mutta ei enää riittävä ehto työmarkkinoille kiinnittymiseksi. Edellä esitetyt, 1990-luvun ja 2000-luvun alun kehityskulut koulutus- ja työmarkkinoilla ovat velvoittaneet nuoret osallistumaan koulutuskilpailuun ja jatkuvaan suorittamiseen. Nuorilta on edellytetty jousa-

vuotta ja mukautumista kulloiseenkin työmarkkinatilanteeseen. Tutkimusten mukaan nuoret ovatkin osoittaneet valmiutta mukautua joustavien työmarkkinoiden vaatimuksiin (Järvinen 2003), joskin samanaikaisesti myös nuorten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet (Karvonen ym. 2000).

Koulutusinflaation seurauksena on vähän koulutettujen nuorten suhteellinen asema heikentynyt, erityisesti 1990-luvulla. Vielä 1980-luvun puolivälissä pelkän peruskoulutuksen varassa työmarkkinoille siirtyneille nuorille oli tarjolla työpaikkoja ja moni oppivelvollisuuden suorittamiseen koulutiensä päättänyt onnistui myöhemmin löytämään paikkansa työelämässä (Vanttaja & Järvinen 2004). Työmarkkinatilanne on sittemmin muuttunut, koulutusinflaatio edennyt, joskin myös nuorisopalvelujärjestelmä on kehittynyt ja nuoriin kohdistetut tukitoimet ovat monipuolistuneet. Oletettavaa on kuitenkin, että koulutuksesta ja työelämästä varhain pudonneiden nuorten tilanne on tänään vaikeampi kuin 1980-luvun alussa.

1990-luvun Suomessa työpaikat ja väestö alkoivat keskittyä aiempaa selvemmin muutamiin kasvukeskuksiin. Vuosikymmenen suurimmat muuttovoimat kirjattiin Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, sekä Pirkanmaalla. Eniten väkeä muutti pois Lapista, Itä-Suomesta ja Satakunnasta. (Järvinen 2001b). Samanaikaisesti havaittiin kuntien ja kuntaryhmien välisten erojen kasvaneen asukkaiden elintason sekä psykososiaalisten ongelmien suhteen (Heikkilä & Kainulainen 2000).

Mikäli työpaikat ja muut hyvinvoinnin edellytykset keskittyvät yhä vahvemmin tietyille alueille on selvää, että koulutettu väki siirtyy perässä. Koska koulutustaso on yhteydessä yksilöiden tulotasoon, työmarkkina-asemaan ja elämäntapaan, merkitsee alueellisten koulutuserojen kasvu samalla alueellisten työllisyys-, elintaso- ja elämäntapaerojen kasvua. Jatkossa onkin tarkoitus keskittyä tarkastelemaan yhtäältä nuorten kouluttautumiseen ja työmarkkina-asemaan liittyviä alueellisia eroja sekä lisäksi kartoittaa pelkän perusasteen koulutuksen varassa laman jälkeisessä Suomessa työmarkkinoille siirtyneiden nuorten myöhempää selviytymistä, erityisesti työmarkkinoille sijoittumista.

L Ä H T E E T

Ahlqvist, Kirsti. 1996. Työ, työttömyys ja valinnanvapaudet. Teoksessa Kirsi Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat. Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Edita & Tilastokeskus.

Alasuutari, Pertti. 1997. Kulttuuripääoma summamuuttujan valossa. *Sosiologia* 34(1), 3-14.

Antikainen, Ari & Rinne, Risto & Koski, Leena. 2000. Kasvatussosiologia. Juva: WSOY.

Aro, Mikko. 2003. Pitääkö koulutus lupauksensa? *Sosiologia* 40(4), 313-328.

Chisholm, Lynne. 2002. Youth and education. Kongressiesitelmä. United Nations' Expert group meeting on global priorities for youth. Helsinki 7. -10.10.2002.

EGRIS (European group for integrated social research). 2001. Misleading trajectories: Transition dilemmas of young adults in Europe. *Journal of Youth Studies* 4(1), 101-118.

Furlong, Andy & Cartmel, Fred. 1997. Young people and social change. Individualization and risk in late-modernity. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.

Heikkilä, Matti & Kainulainen, Sakari. 2000. Maan sisäiset hyvinvointierot. *Yhteiskuntapolitiikka* 65(6), 489-501.

Hämäläinen, Ulla. 1998. Nuorisotyöttömyys. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) Suomalainen työttömyys. Helsinki: Taloustieto Oy.

ILO 2004. Global employment trends for youth. Geneva: International Labour Office.

Julkunen, Raija & Nätti, Jouko. 1994. Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon? Tampere: Västapaino.

Järvinen, Tero. 2001a. Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot- vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/-verkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes, 60–69.

Järvinen, Tero. 2001b. Koulutuserojen kasvu lisää alueellisia hyvinvointieroja. Kuntapuntari 3/2001, 73–76.

Järvinen, Tero. 2003. Urheilijoita, taiteilijoita ja IB-nuoria. Lukioiden erikoistuminen ja koulukasvatuksen murros. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku. 2001. Young people, education and work: Trends and changes in Finland in the 1990s. *Journal of Youth Studies* 4(2), 195–207.

Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku. 2003. Aikuistumisen riskit ja koulutus. Teoksessa Pekka Sallila (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 152–168.

Karvonen, Sakari & Hermanson, Elina & Sauli, Hannele & Harris, Hanna (toim.). 2000. Lasten ja nuorten hyvinvointi 1990-luvulla. Helsinki: Stakes.

KOTA 2002. Taulukoita KOTA-tietokannasta 2002. [<http://www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/2003/opm31/opm31.pdf>] (viitattu 15.11.2004.)

Koulutus 1994:3. Education in Finland 1994. Statistics and indicators. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 1994: 7. Koulutuksen kysyntä 1993. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 1996:13. Koulutuksen kysyntä 1995. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 1998:5. Oppilaitostilastot 1998. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 1999:4. Education in Finland 1999. Statistics and indicators. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 2000:4. Oppilaitostilastot 2000. Helsinki: Tilastokeskus.

Koulutus 2002:8. Oppilaitostilastot 2002. Helsinki: Tilastokeskus.

Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler Mika (toim.) 2002. Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen –siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorten elinolot- vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Stakes.

Kärkkäinen, Timo. 1995. Työttömyyden raskas kosketus nuorison elämään 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) Nuori työtön –itkijä, katsoja vai ratkaisija? Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Laaksonen, Helena. 2001. Nuorten siirtyminen työmarkkinoille 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot –vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/-verkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Stakes, 86-96.

Linnakylä, Pirjo. 1996. Quality of school life in the Finnish comprehensive school: A comparative view. *Scandinavian Journal of Educational Research* 40(1), 69-85.

Lähteenmaa, Jaana & Siurala Lasse (toim.) 1991. Nuoret ja muutos. Helsinki: Tilastokeskus & Nuorisotutkimusseura.

Müller, Walter & Wolbers, Maarten H.J. 2003. Educational attainment in the European Union: Recent trends in qualification patterns. Teoksessa: Walter Müller & Markus Gangl (toim.) Transition from education to work in Europe. The integration of youth into EU labour markets. Oxford: Oxford University Press, 23-62.

Nuorten elinolot 1984. Helsinki: Tilastokeskus.

Nyysölä, Kari. 2002. Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys- ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 120-136.

Nätti, Jouko. 1999. Nuoret ja työmarkkinoiden muutos. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 155-162.

OECD. 2004. OECD employment outlook. Paris: OECD.

Saarela, Pekka. 2004. Nuorisobarometrit vuosina 1994-2002. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja 28, 113-135.

STV 2003. Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuohinen, Riitta & Vuorinen, Pentti. 1987. Nuoret työn yhteiskunnassa. Helsinki: Otava.

Työmarkkinat 2001:2. Työvoiman koulutus ja ammatit. Helsinki: Tilastokeskus.

Uusitalo, Roope. 1999. Essays in economics in education. Helsingin Yliopisto: Taloustieteiden laitos.

Vänttjä, Markku. 2002. Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Turku: Suomen Kasvatus-tieteellinen Seura.

Vänttjä, Markku & Järvinen, Tero. 2004. Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. Yhteiskuntapolitiikka 69 (5), 472-480.

Väestö 2003:7. Työssäkäyntitilasto 2000-2001. Helsinki: Tilastokeskus

WHO. 2004. Young people's health in context. Health-behaviour in school-aged children (HBSC) study: International report from the 2001/2002 survey. Copenhagen: WHO Europe.

Ziehe, Thomas. 2000. School and youth – a differential relation. Reflections on some blank areas in the current reform discussions. Young 8(1), 54-63.

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1. 20-24-vuotiaat tutkinnon suorittaneet sukupuolen mukaan vuosina 1990-2003 (%).

	Yhteensä				Miehet				Naiset			
	1990	1995	2000	2003	1990	1995	2000	2003	1990	1995	2000	2003
Perusaste	21	20	17	19	24	22	20	23	18	17	13	15
Keskiaste	69	70	75	76	70	72	76	76	67	67	75	77
Alin korkea-aste	9	9	5	0	5	6	3	0	13	13	7	1
Alempi korkeakouluaste	1	1	3	4	0	1	2	1	1	2	5	6
Ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1

Liitetaulukko 2. 25-29-vuotiaat tutkinnon suorittaneet sukupuolen mukaan vuosina 1990-2003 (%).

	Yhteensä				Miehet				Naiset			
	1990	1995	2000	2003	1990	1995	2000	2003	1990	1995	2000	2003
Perusaste	18	18	16	14	20	21	19	17	15	15	13	11
Keskiaste	55	50	49	52	57	54	55	58	52	45	43	46
Alin korkea-aste	18	21	17	10	13	14	11	7	24	28	23	13
Alempi korkeakouluaste	4	4	9	16	4	5	8	12	3	4	10	19
Ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus	6	7	9	9	5	6	7	7	6	8	10	11

Liitetaulukko 3. 15-29-vuotiaiden ja 15-64-vuotiaiden työttömyysasteet sukupuolen mukaan vuosina 1997, 2000 ja 2003 (%)

	15-29-vuotiaat						15-64-vuotiaat					
	Miehet			Naiset			Miehet			Naiset		
	1997	2000	2003	1997	2000	2003	1997	2000	2003	1997	2000	2003
Perusaste	29	25	25	32	30	30	17	14	14	19	17	15
Keskiaaste	18	14	15	22	17	15	14	10	10	14	11	10
Alin korkeaste	11	8	6	15	11	7	8	5	5	9	7	5
Alempi korkeakouluaste	10	5	8	11	10	9	6	4	4	5	6	6
Ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus	6	2	4	10	6	7	4	3	3	5	4	3
Yhteensä	19	16	16	21	18	17	12	9	9	13	11	9